

blomster äga Botaniskt och me-
di. Drott. Plutor. Jag afbrun-
arna på bröst. Af en last
af valla, af Valeriana flö-
af dem till ögon valla.
af sin materia Medica till
Valeriana som opthalmica
ana brösti för öfver af för-
egit frukt. Campanula af
wi. Jaktlikeror af ju-
som af viddjeppella fä-
met af agera fäsa de
fänsker till hanna de hals
de hanna fina singlo
Grindelnare af Nerv
den de antyga om hals
de fänsker om fäls

Undersökning

om

De så kallade TATTARE eller Zigeuner,

Cingari, Bohemiens,

Deras härkomst, lefnadssätt, språk

m.m.

Samt om, när och hwarest några

satt sig ner i Sverige?

Till

Kongl. Witterhets-Academien

i Stockholm

inlämnad år 1780

Christfrid Ganander

V

ITTERHETSAKADEMIEN har funnit det angeläget att Christfrid Gananders tävlingsskrift till Lovisa Ulrikas Vitterhetsakademi i ämnet historia år 1780: *Undersökning om De så kallade TATTARE eller Zigeuner, Cingari, Bohemiens, Deras härkomst, lefnadssätt, språk m.m. Samt om, när*

och hwarest några satt sig ner i Sverige? Till Kongl. Witterhets-Academien i Stockholm inlämnad åhr 1780, tillgängliggörs i sin ursprungliga form. Gananders uppsats har hittills endast funnits i sitt enda original i Drottning Lovisa Ulrikas arkiv i ATA.¹ Akademien har därför beslutat ge ut föreliggande faksimil. Akribin i originalet ger en möjlighet för forskare att ta del av och hänvisa till en obearbetad version. Samtidigt har Historiska museet givit ut en bearbetad och moderniserad version med kommentarer.² Faksimilen och skriften från Historiska museet kompletterar varandra.

Efter sitt grundande 1753 ägnade sig Vitterhetsakademien åt att stödja bland annat de historiska ämnena och utlyste pristävlingar i historia. År 1779 utlystes en pristävling om följande ämne: ”Undersökning om de så kallade Zigeunare (Cingari, Bohemiens) hvadan de härstamma samt om, när och varest någon satt sig ned i Sverige”. Det kom dock in endast en uppsats i ämnet 1780, författad av prästen och etnografen Christfrid Ganander, verksam som kaplan i Rantsila i Österbotten.³ Beteckningarna tattare och zigenare användes vid den här tiden synonymt, men det är oklart varför Ganander valde att tillägga beteckningen tattare med stora bokstäver.

Det var över huvud taget inte många prisskrifter som kom in till Akademien och när de väl kom utsattes de ofta för hård kritik. Det var först 1780 som man delade ut en så kallad accessit för en prisskrift i historia, nämligen Gananders skrift. Accessiten innebar ett hedersomnämmande i form av en silvermedalj.⁴ Men även denna skrift fick kritik. Carl Rudenschöld, som var den akademiledamot som lämnade utlåtande över skriften, menade att den förvisso innehöll ”åtskilliga meningar om deras uphof, och granskning af deras språk, seder m.m. i Finland, men ingenting om dem, i Sverige”. Men han sammanfattar med att författaren kanske kunde uppmuntras till mera flit och forskning om han fick detta, mindre priset.⁵

Begrepp och uttryck är alltid socialt och historiskt rotade och skall ses i sitt sammanhang. Det var typiskt för tiden att Vitterhetsakademien vid 1700-talets slut intresserade sig för vad som av Ganander benämndes som ”den tatterske nation”. Nation kan vid den här tiden ses som ett uttryck för eller till och med synonymt med främlingar och användes främst om sociala, etniska grupper.⁶ Dels började man intressera sig för hur dessa kunde inlemmas i samhället, dels var man intresserad av att kontrollera dem som var på resande fot och saknade gängse anställningar. Att sakna fast bosättning och

anställning var vid den här tiden brottsligt och man var således intresserad av att få dem som reste i landet utan tillstånd under kontroll. Som Norma Montesino uppmärksammat i sin avhandling är Gananders uppsats inte bara intressant för att den är den enda undersökning i ämnet som finns från den här tiden, utan också för att Ganander kan sägas ha stått för en ny upplysningsfilosofisk inställning till hur dessa människor kunde integreras i samhället. Ganander som förespråkade alla människors lika värde, menade att det var deras levnadssätt som var problematiskt. De skulle med kristen fostran förmås att bli bofasta, menade han.⁷

Denna faksimilutgåva har formgivits av Lars Fuhre med ambitionen att form och presentation ska ligga så nära originalets utseende som möjligt. Göteborgstryckeriet står för tryckningen och utgåvan presenteras i en bindning som påminner om den handskrift som bevaras i Antikvarisk-topografiska arkivet.

Stockholm i februari 2019
Birgitta Svensson
Kungl. Vitterhetsakademien

¹ Handlingar rörande Lovisa Ulrikas Vitterhetsakademi. Tävlingskrifter m.m. 1779–1782. Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet.

² *Undersökning om de så kallade Tattare eller Zigeuner, Cingari, Bohemiens. Deras härkomst, lefnadssätt, språk. m.m. Samt om, när och hwarest några satt sig ner i Sverige? En uppsats av Christfrid Ganander 1780.* Redigerad av Lotta Fernstål och Charlotte Hyltén-Cavallius. Nordic Academic Press, Lund 2018.

³ För vidare uppgifter om Ganander liksom om den utförligaste vetenskapliga användningen av hans skrift, se det omfattande verket *De finska romernas historia från svenska tiden till 2000-talet*. Redaktör Panu Pulma. Utgiven av Svenska litteratursällskapet i Finland och Atlantis i Sverige, Helsingfors och Stockholm 2015.

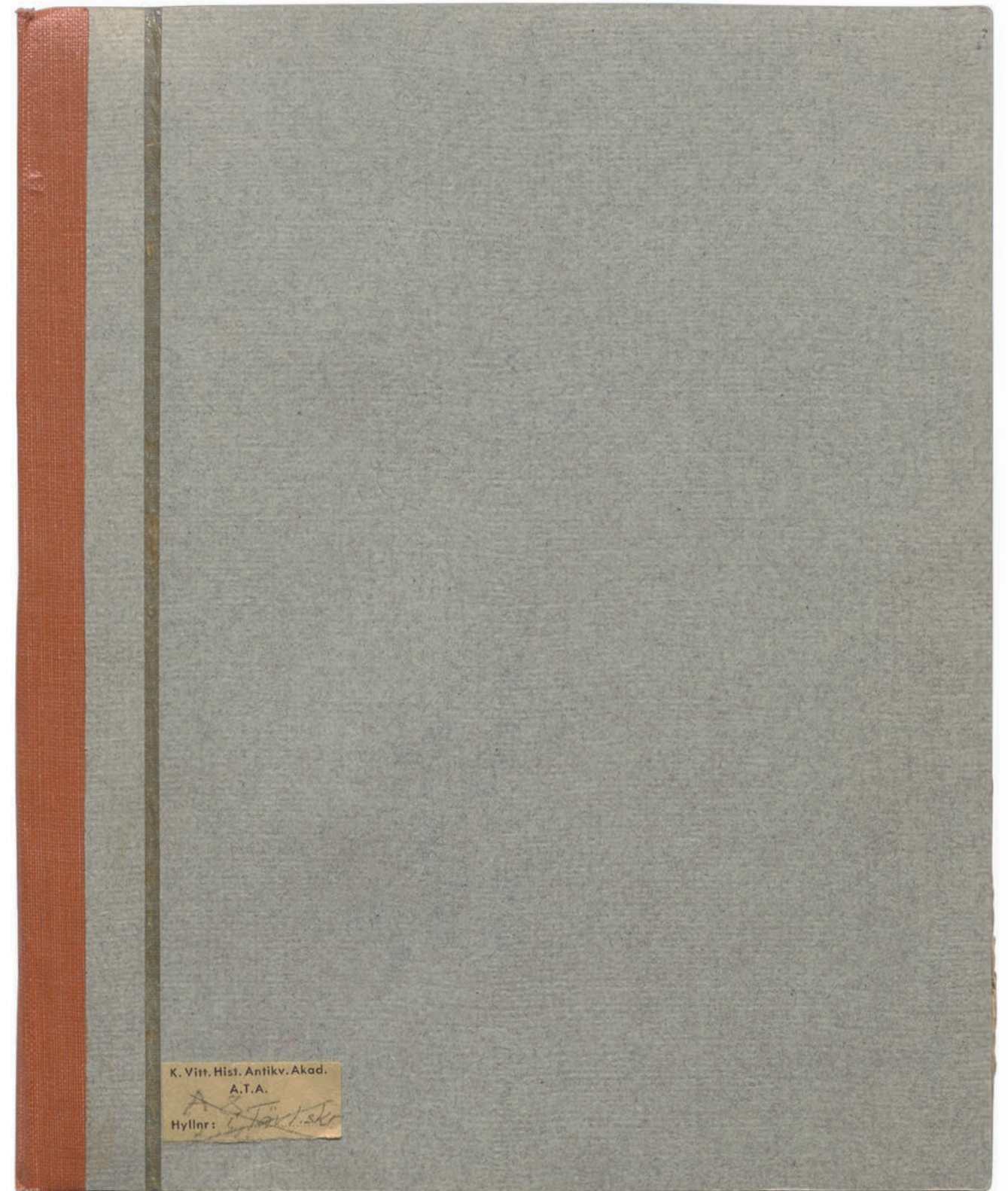
⁴ I. Jonsson, *Vitterhetsakademien 1753–2003*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien,

Stockholm 2003, s. 28, 41 och 52. T. Stålmarck, *De vittra tävlingarna i ”Drottningens Akademi”*, i s. Å. Nilsson (red.), *Drottning Lovisa Ulrika och Vitterhets-Akademien*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 2003, s. 132. Året därpå delades två stora prismedaljer ut till avhandlingar om de svenska runstenarna respektive sjömakten i äldre tid.

⁵ Protokoll från den 27 november 1780 i Handlingar rörande Lovisa Ulrikas Vitterhetsakademi. Tävlingskrifter m.m. 1779–1782, Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet.

⁶ E. J. Hobsbawm, *Nations and nationalism since 1780. Programme, Myth, Reality*, Cambridge 1990, s. 16ff.

⁷ N. Montesino Parra, *Zigenarfrågan. Intervention och romantik*, Lund dissertations in Social Work 6, Lund 2002, s. 58ff.

Inkom. d. 4 aug. — Upplyft.

² 1780. ³ Tuff Ch. Janander
Undersökning

om

De så kallade TATARER eller Tiganer,
Cingari, Bohemiens,

Deras härkomst, Lefnads sätt, Språk.
m. m.

Samt om, när och hvarst några
fatt sig ner i Sverige?

Till
Kongl. Witterhets-Academien
i Stockholm

inlämnad

Åhr 1780.

med denna devise; Aborigines.
som ock fins i den förseglade Namns-Sedeln,
som åtföljer denna skrift.

K. VITTERHETS HISTORIE
OCH ANTIKVVITETSAKADEMIENS
ARKIV

Tuff. sk. ind. m. t. L. 1780. 2. 1780. 2. 1780. 2.

A8.

§ 1. I Sverige och Finland, såsom och å andra or-
ter i Europa, har man från långliga tider
silbakas kändt et kringvandrande och stöf-
vande flägte, under namn af Zigeuner eller
Tattare, hvilka i stora horder eller
skockar, ofta til 50. personer, med män, hustrur
och barn, flacka och resa ifrån ena Landsor-
ten til den andra: men hwariken de sielf-
ve eller någon annan har kunnat med
wisshet säga, hwadan de först utwandrat.
Ä anseende til den upmärksamhet,
som et sådant fyllolöst, men manstark,
lätthjfullt, men argt och förföriskt fläg-
le, fordrar af Högsta Magten i et sam-
hälle, där hwar man är osäker om sin egenom-
tis och lefverne, där Dessa framfara; har
Gag agtadt nödigt, at lämna närmare
Beskrifning på detta Folkflägt, Begyn-
nandes ifrån äldsta tider, så långt man
med deras historie gå kan, intil närwa-
rande tid.

§ 2. Joannes Gassius Brisacensis som re-
dan 1549. utgaf genom trycket i Basel sin
Itin. Tomum Lermorum Convivialium
säger pag. 114. de furto Zigerinorum, at
Dessa

Landsfrykare varit. då för flere secler
Kände för det de äro, nemligen Bedragare.
Hans Beskrifning på dem lyder så: Gens "
quædam vasa, multis jam seculis per "
omnes regiones vagantur, incertis "
sedibus vagata, quæ ut est versipellis "
et subdola, Germanis nostris jam olim "
persuasit, ab Agyptiis se trahere origi- "
nem, qui virginem Deipara cum filio & "
Joseph, ob Herodis Tiddorum Regis favitiam, "
exulantibus in illis regionibus, negaverint, "
hospitium, eamq; ob causam, à Numine "
coelesti deponatos huic miseria. Vulgus "
nostrum à perpetua peregrinatione, "
Zigineros, vocat.

Men man träffar Dessa vara om för-
mälte hos än äldre Auctorer, såsom Pro-
copius, Polydorus, Volaterranus. m. fl.
hvilkas tankar om Zigeunernes här-
komst här nedan före skola uplagas. Wi
fluke här af, at Dessa Swarta Strälf-
ware varit till redan i äldre tider
och Kände på flere order.

§ 3. Detta Lösa vandrande Folkflä-
get kallas af Tyskarne Zigeuner, af Grikerne
Attinganer, af Italianarne Cingari, af Spa-
niernerne Gitanari, af Fransoserne Gasconer,
eller Les Egyptiens, af Swen Bohemien eller
Böhmern, af Swenskarne Tattare, af
finnar.

Finnarna, Lätit eller Mustataiset, musti-
taiset. Procopius i Lib. 4. de Rerum Persi-
carum, kallar dem Maurufios; ty han be-
rättar, at de blifwit af Kejsar Justinianus
utdragna ifrån Africa, och at de all sedan
förblifwit på löfan fot. Joannes Gascius
Brisacensis, skulle tro dem hädre wärd ett
utskott af de Geter/a/ som bodde wid Pon-
tus Euxinus, emedan de i Kropps statur, seder
och lefnad samt språk dem närmast likna.
Men man har dock ej anledning af historien,
at sätta tro til denna mening.

B. 4.

Tallarena Sjelfwa, som kalla sig på
finska Musta-kansa, swara på tilfrågan,
hvaran de äro först härkomne? Det de tro
sig wara ifrån Egypten utdragna af en Gud-
domelig Hämn, för det de ej Herbergerade
S. Maria med Dess son under Dess flykt: Men
den sagan är af lika beskaffenhet med den, om
Jerusalems Skomakare. Dock chunnar det ej
kan bewisjas, hafwa några Lärde äfwen
gissat, det Dessa swarte skulle wara Crus-
afföda, som åter berättas hafwa varit Den
Ogudagliga Chams son, hvars öfverkomne
förban

a) Flaccus Odorum Lib. 3. describit elegantissime
illorum mores. Jfr Ovidii Trist. I de Pontico.

förbannelse, desse än skulle bars, i det de flykt
ta af och an kring udda werlden; i så måtto
skulle de härkommit ifrån Egypten och Aethi-
opien, hvilket äfwen berät med födda swar.
La Ansigles och Kropps färg Ljukes bewijsa.
Polydorus menar dem hafwa kommit ifrån
Assyrien och Cilicien, Volaterranus
ifrån Persien, Aventinus in Annalibus
Boiorum Lib. 7. ifrån Ungeriska och Tur-
kiska gränser, som och är sannolikaft.
Jag skulle lätteligen tro dem wara af de
utdragna Moser, som jagades ifrån Spa-
nien, om mig ej felles historiska Bewijs
därpå. Dock lämnar til Histo-

ricorum närmare befinnande, om de häd-
re kunna ansees för ware et Utskott
af Asiatiske Tatarer, hwarom jag
starkt skole nedan för mina tankar
uppgifva.

Jag will ej aldeles neka til den Tancka S. 5.
Philip Camerarius hyser om Dessa i sina ho-
ris succisivis, (b.) då han tror, at man ej
bör widare fråga efter deras härkomst, utan
fradna därwid, at de äro ifrån närmare orter,
än man skulle tänka; En Samling af Tiufvar,
mördare, rymmare och mat liugare, som skoc-
kat sig ifrån alla orter tilfammans, likasom

b) af hwilken skälige Tancka äfwen Baron L. Holberg
är i sin Tilökning wid Flor. Josephi Jüdiska Historia
p. 293. S. 65. hwarer anføres et märkeligt exempel om
en Bagare i Frankfurth, som fann sin gamla Fiehare Paul
ibland Ziegenerne. m. m. ibid.

De så kallade Kosboiniker på Lyfka gränsen.
 men härvid är det evindigt, det de Naturlige Tat-
 tarna igenkännes både genom deras egid-
 språk och uttal, swarta färg och kropps status,
 samt lineamenter, ifrån de andre lösejig-
 ne af bägge kön, som tillfälligt wijs fallat
 sig i hoop med dem. De så kallade rättla
 Tattlare äro hel säkert en främmande na-
 tion, som wänt land wäl nu innom sig hy-
 ler till en lantsplåga; men hwilka wänt
 land aldrig förse framalprat. Således äro
 Eigennemne, et folkflög, som utan twifvel
 wi någon för revolution, eller folkes utflö-
 ning, ifrån Afialiska eller Turkiske län-
 derne blifwit utdrifne, till hwilket flud-
 der sedermera under wägen flere nationer
 såsom Ungrare och Sclawoner sig fallat.
 Hwileket tyktes kunna bewisas af deras
 språk, som är nog beblandadt med Ungeriska
 och Sclawoniska; hwileket nedan för skall å-
 daga läggas.

6. 6. Det är ock mycket möjligt, at flere
 utflötningar tid efter annan ske af den
 Tatteriska nation ifrån Deras första fäder-
 nes land, om de sådant någon sin ägt. Men,
 at de åtminstone någon läng tid för up-
 behållit sig i Ungern och Böhmen samt i
 Turkiska Gebietet förän de till. Of anlärd,
 därtill fluter jag af följande historiske
 witnesbörder

witnesbörder. Albertus Crantzius in
 Saxonia Lib. II. C. 2. intyggar följande. A. C. "
 1417. Blef man först vid firkanten ad mare "
 Germanicum wahrse rätt fuhld swart folk, "
 folbrände, i kläder fruntlige, rätt ofnygge "
 i allt, rätt behändige at stjåla, i synnerhet de "
 ras quinsfolk; förtv männen lewa, af det deras "
 quinnor stjåla. Gemene man kallade dem Tartarer. "
 i Italien kalla de dem Citaner. De hafwa en "
 hufwudman eller Capitain, den de andre i säll- "
 skapet bewijsa heder. De förnämre af dem äro "
 bättre klädda, och bruka såsom mera ädle, jagt- "
 hundar. De byta ofta kläder, dock går fjörse "
 delen till lott. Deras kläder med barnen för- "
 das på ök. Då hade de Kung Sigismunds och "
 flere förssars pass, at få färdas fritt genom, "
 land och fläder, opå lalle och onäpse. De "
 föregifwa sielf, at det är dem pålagt till poe- "
 nitence, at wandra kring werlden; men det är "
 fabel. Det är et flögte, som, såsom bekant "
 är, är född under färdande, upfostras och lefwer "
 i lättja, och wet ej af något fädernes land, "
 försvaras ja omkring som jagt är och lefwer "
 af fjör, för en hunda lefnad, har ingen re- "
 ligion, för dagen, som den kommer, flyttar "
 ifrån ena landskapet till det andra: far "
 och kommer igen efter några år, men sprider "
 sig i flera flockar och at flera trakter, så "
 at de fallan, om icke efter läng tid, komma "
 på en och samma ort. De säga emot män "
 och quinnor i sin folje, om de wilja ge sig "
 i Complot med dem. En förändrand ward "
 folk=hoop; et fludder; men som kan alla "
 språk

7
 " Språk; Ett swårt pack för Landt man; ty då han
 " är ute i sitt arbete harjar Tattaren hans hus.
 Så beskref Crantzius för 363. år det följande
 je. och man finner lätt igen, at samma Charac-
 ter är applicabel på våra än warande Tattar.
 Det märkeligaste är, at han säger dem varit
 förtedde med K. Sigismunds pass: De woro alltså
 nu i anlag, såsom Migranter på sin Pelegrims
 färd, ifrån Ungern och Böhmiska Gebieten. Hvilket
 land måtte wara deras födda moderland: ty
 Bűfching i sin Geographie eller Neue Erd- Beschrei-
 bung p. 1072. om Ungern, säger, at Zigeuner eller
 Zingari eller Zigari äro än i dag till flormy-
 ket i Ungern: Et omkring swärfvande folk,
 till sin härkomst owisste; men många ibland
 dem äro smedar och musicanter.

Aventinus [c] geer oss en lika dann berättelse
 om Zigeunernes anlagande ifrån Ungerska
 negden, då han skrifwer således: "Åhr 1439. efter
 " Christi födelse begynte det genom tyfswärdige följ-
 " jet, som är en samling af allt elakt flodder, som
 " boor vid Turkiska och Ungerska rikets gränser,
 " hvilcka wi kalla Zigener, at genom wandrawa-
 " ra ländar, under deras kung Zivdolo. Genom
 " flöd, råfferie, rof språdomar, förskaffa de sig
 " onäpplig födan. De luga sig wara ifrån Egypten
 " där de blifwit huswilla gjorda af en gudomlig
 " öfvermagt, till hämnd för det deras förfader
 " nekat Jungfru Maria under Der fölygt till Egypten."

c/ Aventinus in Annalib. Bojorum lib. 7.
 non procul à fine.

8
 nekat Jungfru Maria under Der fölygt till Egypten,"
 lusum. Jag har försarit, at de brukat det Vo-
 nelianska språket. At de äro bedragare och
 Spioner: Saram öfvertygga oss ibland all an-
 nat Keyser Maximilian och Alberti Wära
 Keisares Stamfäders publica Edicta emitt
 Derfa, och ändock, har en sådan wijskappelig
 fruktan instagit gemene man för Derfa, at
 de tro, det wore illa, at föra händer på
 Derfa, oaglade de gräfsen, stjäl och räffa,
 allt onäpplig. Hårtils Aventinus.

Den förr nämnde Joannes Gassius Bri-
 jaceris, intyggar det samma, at Derfa Zigi-
 ner, sefwa af det de få genom Lufnad och
 hand- språdomar, med flera bedrägeliga grep,
 hwarföre han ock berättar, at de engång blif-
 wo grepne för Lufnad in Pannonia superior,
 d.ä. i Ungern; och då de af Förspen blefwo
 tillsporde; hwarföre de försporde stöld och be-
 drageri? Swarade de, at det wore deras plig-
 ted, och at de onäpplig kunde det göra, när de
 i sådan dyr tid ei fingo maat. Förspen lät
 hänga dem, allihop. Det är fatalt för
 Tattare, at stjåla; likasom för den Sloiska
 filosofhen Zoriris bebjent; ty när han
 lät honom hudspråk, sade han; det är fa-
 tal för mig at stjåla; swarade filosofhen,
 äfwen så at få fryk.
 i anseende till den behändighet
 och färdighet Tattare förwärfwat sig i kon-
 sten at stjåla, likna de nog Egyptierne, som
 De

De föregifwa wara deras Stamfäder, Ty Ari-
jon, en Lagfaren, hwilken Gellius anför en
noctibus Atticis Lib. II. C. 22. skrifwer, at de
gamla Egyptierne woro behändige och fündtliche
i spådomar och all lings forskande spåsfund-
ge, och at all tiufnad war tillåten och utan
straff. Sjelfwe de kloke Lacedæmonierne
tillåto tiufnad, ja, de inöfwade med seit ing-
domen i så fröpliga grepp, på det de skulle
blifwa i krigs tider, waktamme, frälle,
behändige och kof begirige.

Således inöfwa Tattlarenas fina barn,
at gnatta och pjåla midt under ögonen på
en. Men om det skulle hända, at de gripas
i sin fröed, så weta de nog ursägta sig med
M. Catos ord: De små tiufwarne bindas och hån-
gas; men de publica tjufwarne äro i qüed och
purpur: och med Diogenis infälle, då han
såg några magistrats personer leda en tjuf
fram, som smilt ut ränderiet: Magni fu-
res, parvum ducunt.

6. 7.

i Det 16de seculo foro Tigeunerne fram
genom Tysskland; då hela Sweremar komo
innan Sweriges Rikes gränfor. Godelman
talar om Tigeuner, såsom om et ofnygt och
ohyggeeligt flägle, som spå i händerne. m. m.
och läger.

d/ Ioan Georg Godelmanni Tractatus de Magis,
Veneficis & Lamiis Lib. I. C. V. edit. Nürnberg
1676. p. 46 & 57. De Ariolis & Chirromanticis.

at Gräkerne kalla dem Attinganor. Han
anför Peucerus, som steluesar dem wara ifrån
Agypsten och Africanska kupperne; ifrån Ale-
xandrien och Alkairo. Samma Auctor, anför
Kejsar Carl. V. s. Edict af år 1530. hwari-
genom Tigueunerne såsom Christenhetens
Bespejare, Turkarne och Christenhetens
fiender til fördel; blifwa utkörde från
Tysskland; så at efter 3. månader inga At-
tinganer, där, wid straff tilgörandes, borde
lyfas och fönnas.

Under Sten Stures den Yngres re-
gering 1512. Kommo de så kallade Tigeuner
förf. hit i Sweriges Rike; hwilket
flägs Lants styckare sedan icke full-
komligen härifrån kunnat fördrifwas;
oagadt äfwen i detta 18de seculo un-
der Konung Fredrik den 1ste Tid, et
Edict, om Tattlarenas utdrifwande u-
tar Riket, utförades, hwarjwer Lants-
höfdingarne med hela Chansbetje-
ningen, såndes i Tjiland, där Tat-
lare måf hafwa sig tilhåll, förång-
rande trallit. se i våra Allmän-
na Kyrko, Böner i Swenska och Fin-
ska Psalms Bokter, bedes med Tärskar
och

e/ Botins Swenska folikets historie
fd. 668.

och Tartarer; som utmärker, at Dessa två
ne folckslag, warit den tiden af enahan-
da Calibre och Christenheten til förfång
och mehr.

S. 8. Wärt Land är ej det enda nässe för detta
Tiufwa-följe. De finnas, som sagt är i Tysk-
land, Turkiet och Ungern. Et dylikt ge-
ment och wederskyggeligt folckslag, skäl
ock finnas i Asien hos Mahometanerne,
som warcka af och an, och färdas nu hyt, nu
dyt, och skola wara lika Dessa wara Eu-
ropeiska Fjender, i missgerningar, bedräge-
ries, stöldes och andra skändeliga laster, ja
at de i öfwerdåd skola öfwerträffa dessa
wara; hvilka där gemenligen kallas
Tortaguer, såsom Nicolaus Nicolai,
Andreas Thevetus och flere i sina rese-
beskrifningar berätta.

S. 9. När man jämförer våra Tattares an-
sigtes utseende, Kroppsstatur, lefnadsart. m.m.
med de Asiatiske Tartarerna, så lyckas de ialt
likna hwarandra, och flyttar mig i den giss-
ning, at våra Tatlaré äro et utskott af
de Asiatiske. Både Athanasius Kircherus
i sin China monumentis illustrata, som ock
Joan Nieuhov /f/ i sin Legatio Batavica
f. / pag. 134. 139, 140. part. ult.

ad Magnum Tartaria Chamaum Sung Teium¹²
hafwa utförligen beskrifwit de Asiatiske Tar-
tars härkomst, lefnadsfatt och utseende, som
kan sees af de i dessa böcker befintlige
Kopparstick, som aldeles likna våra Tattare
i ansigtes lineamenter, hår, klädedragt,
foder, lefnadsart, med mera.

Nieuhov, ger oss följande underrättel-
se om Tartarernes urgamla härkomst. S. 10.
Man wet, säger han, at De warit Chinefer-
nes fjender af alder. Tideböckerne tala om Tar-
tarernes första anfall på China, under Keyfar
Xunus regering. Gräkerne och Latinierna kal-
la dem Scyther; Perserne och Chineferne Tar-
tarer, ehuruwäl de sednare ibrist af boksta-
ven r, i deras språk, pronuncierat Tata.
Detta folckslag har i de uhrälska tiden, redan
i den nediska Cyaxaris, och Babyloniska Nebu-
cadnetzars tid, gjort utfalle i västern och Sun-
nan allt til Ägyptens gränser; hwadendet är tv-
ligt, ja, man kan taga det för säkert och afgjort,
at detta folckslag redan för Alexandri Magni
och Kii tid, gjort utfalle i öster och allt jämte
den delen af Asien, som nu heter China.
Tartarerne sjelfwe i sin Tidebok kallad
Amir Chonde, 4de Volumen, säga sig här fram-
ma af Japhets äldsta Son Turk. Turk är alltså
den samma som Magog, alla Scythers Stamfader.
De Persiska Häfda Teknasena, föregifva, at 7.
färskilda folckslag hänleda sin härkomst af
dena

denna Turk (.9.) nemligen Chazarer vid Volga, Rysarne, Gazori eller Alanerne, af hvilka Swen skarne, Danke, Norke, Isländarna och Grönländarna härkommit. Teynori, som är de same som Chineferne; ty Teyn, Turks son, säges först hafva uphittade konsten at väfva Silke och pryda det med åtskilliga figurer; Sacalabita eller Siberierne och de af Asiatiska folkslag, som bebo Zona frigida. Kemarita, af hvilka de Bulgarer och Partasiter härkomme äro, eller som Wincentius dem kallar Perosita eller Hunni, Luceri och Hungari.

Den Ste Turkiska Kungen, Alentia, som först fick den titeln Cha Kani, det är, stor Monarch; förty Cha betyder hos Turkarne och Tartarerna stor, hade 2ne söner Twillingar Tartar och Mogol, emellan hvilka han delte sitt wälflygande Rike, så at Östra och Nordliga delen fick Tatar, den sydliga och västra fick Mogol; och alltså härflyta Tatarernas och Mogolernas namn och släkte af Turkarne. Tartarerna eller Tata äro alltså de som bo i Nordöstra delen af Asien äfwan för Chinesiska muren, all till Mare Corea num och Japonicum, som i dag kallas Niuche, Niulhan och Yupe ta kas. Tartariska Kungens Hioutus son war Kin, som stam för den familjen, hwars ledan den beryktade

g/ jämf. Berlenbörgiska Bibelwäcket öfwer 1 Mos. Boks 10. Cap. och följ. 1. Tom. in fol. Därse nu warande folkslags på jordklotet urgamla härkomst sannolikt framledes: äfven, Gezelii Bibelwärd öfwer samma rum och öf. Actor. 2. Cap.

Zingis Chan härstammade, monga Jecler därefter. (h/ under Chinesiska kejsarn Iwen, som regerade 40. år wid pass för Christi födelse, om förmåles än en Turkisk Chan, Tangu; men all ifrån hans tid talas ingen Ting hos historie skribenterne om Talarerne. Ty Turkar Hunnier och Gara Chalai kommo i deras ställe, till dess Zingis Chan, åter upprättade och förnyade både det Mogolska och Tartarijska namnet och wärdet.

Om våra Tattlar blifwit af Italianerna nämnde Cingari, efter denna Zingis Chan lämnas därhän; men åtminstone är emellan dessa bägge någon likhet i uttalet. Ehuru Cluverus (i/ upgeer en hel annan derivation på namnet Cingari, af en fågel Cincla kallad, efter hvilken, såsom den är mycket flöglik, och utarm, dessa försvande Tattlar tros blifwit nämnde Cingari.

De Asiatiska Tartarernas foder äro S. 11. Jädane: (K/ De bo i fält, flögta af och an i från ena orten till den andra, hwars ett skönt fält, En lund, en källa, eller godt bete först inlager deras firnen, at de där dröja. Gemene man har kläder af skin eller pelterie, de rikare af silke och bomulls tyger. De hafwa långa Talarer eller räckar som räckas till hälen, med långa uppslag, som likna en häst hof, et bredt hälle eller en gjördel

Kring

h/ baron Ludv. Hottbergs Helde Historier om Zingis Chan.

i/ l. c.

K/ Nieuhov loc. cit. p. 139.

origie med alla de andra af det namnet, som bo i Asien, vid Turkiska gränsen eller i Krim. Träffas nu än därtill den Beskrifning som förut gifwen är om de Asiatiske in på dessa våra nu warande Tattlar, i de många omständigheter, hwad deras Leder, lefnad, skapnad och närings-art belangar, så är ju obifvelagtigt, såsom förut sagdt är, at dessa af och an flyttande Tattlar, måtte blifva icke vid någon stor revolution antingen af Chineserne eller Turkarne utdrifne ifrån sitt första fädernesland Asien eller dess gränser, då de nödgats begifva sig hit ut åt väster, såsom alla Afier med Oden och andre öfverländske folckslag, som dådan flyttade i forna dagar: men at Dessa Nordiska och Wästelega Länder, woro förut med egna inwånare förseede, ja har hända, at detta folket ej mera fant för sig rum, at gätha sig neder och laga sig fixt såte: Hwar till det bör läggas, at deras förra lust och wahnna at wandra och försöka omkring landet, i eget land, hargjorde dem lika artade i et främmande land.

P. 13. Dessa wäse Zigueuner kännas igen lätt ifrån andra menniskor ibland Oss af följande egenskaper. Så wäl Man, som Qwinkön ibland Tattlarna, äro af naturen rätt fukla och Swarta både i anfigte och Kropp. Denna swarta är dem med född och besitt ej i någon påsmörjning, som

18 som somlige länkt: Ty om Tattlarn häfdar en häst eller Brunett af Landets Qwinkön, blir och barnet efter fadren Swart: såsom det händer med Negrerne och någon Fransyska. Deras hår äro raka och långa samt beikswarta till färgen, som och deras ögon bryn. Deras näsor af största slaget, stora, trubbiga och tjocka. Ögonen stora, mäst bruna; men gliande och blivande, såsom Asiatiske folckslagen, till exempel: Chinesernas. Mun och läppar stora, wijda och tjocka; nödige till uttalet af deras språk, som är nog Aspirert och fullt med schz eller Sclawoniska ood, som fordrar stor Aspiracion och mycket spott för än de kunna pronuncieras. Deras uttal och ljud eller måhlföre är eget, nemligen högt, hårdt, skarpt, groft och sträfft, som fordrar tillika Kroppsräckningar och gester med händerne, för än det rätt näst kan uttaldas, lika som det Ryfska.

Tattlarna äro mäst alle stora, raske, starka, långa och axel breda till växten, så män, som hustrur. Männernas kläde-bud är en lång wijd Talar eller Räck, lång i median eller lifmet, grå eller blå till färgen; långa byxor eller Buxor; Deras skobraggen; långa byxor med höga klackar, eller der äro mäst stöflor med höga klackar och remar. Trubbiga wijda skor med höga klackar och remar. En utfliten garnmal flötig nedsläppt hatt bära de alltid på hufvudet och en stor förfärlig tälgnäsf vid sidan, samt lika förfärlig kelig piska under armen, som är försedd

med

med järn-ringar som skuldra och i ändan beflagen med järn, koppar eller messings knopp. Dessa äro deras wapn hwarmed de bemöta så wäl fina kamrater, när de äro fulla, som andre menniskjor, under et förfärligt skriande och grauveliga eder och förbannelser både til himmel och jord. m. m. De som af dem tjent wid wärfda Regementen, hafwa ock måsdedels i följe med sig en Säbel och et gewär.

S. 14.

Deras quin folck äro på et för dem egit sätt ajusterade. På hufvudet hafwa de et kläde ombundit eller någon gamal bindmyssa. Deras swarta hår hänga dem kring öronen och i ansigtet. Öfwer axlarne skuldrorne och bröstet hafva de på et besynnerligt sätt en swart-randig yllewepa, som tjenar dem på engång til kost, höja och Chaloppe; och til Wagga, där de bära och dangla fina barn och grisar både fram och bak: ty den är så lydd och häftad, at den så wäl fram på bröstet, som bak på skuldrorne står öppen, och armarne äro frie. Man seer ofta en Tatterfka hafwa 2 barn baak på ryggen och någon dygris, och fram före et daggjande barn. Tillika tjenar denna wepa til et förräds- eller wisshuus, så framt hon ej har barn; ty hyst i sin barn och på ryggen stoppar hon både ost, kött och bröd, strömming, fläsk och smör, ull, lön och flarfwor, som hon kan åtkomma: Ty allt det Tatterfkan

Sijr

20
Sijr man wid röser, då hon är inne, begär hon sådel af, det må wara mat eller kläder.

Denna wepa är så löst och wärdslöst på henne at bröst och armar til axeln på baren och har hon ej mera än eintygget. Deras kjortlar äro randige eller röde; strömpor hafwa de äfwen röde, med swara, lösa wijda klack skor. De äldsta Tatter hufvorna hafwa wid lifvet 2 ne swara läder päringar eller Tackor; ty de äro ofta en hel families Casseuser. De förwara pengarne, som måst bestå i silfwer och koppar pengar, ofta til flere hundrade Daeder.

S. 15.
Brägge könen älska brännwijn och starka drycker, samt bruka röka starkt och ofta Tobak, som Lappar och ameri-caniske weillarne.

Om wintern ligga Tatter, Karingar ne nedbäddade i fina wepor under flere ryor och sällar med fina barn och grisar i långa sawo-fläwor; då mannen är kutskt. Men om sommar rid de de grens, som karlarne, med 2 å 3 barn i wepan på ryggen, som tillä med hufvudet död ut, och kan hända, at ändå til på samma häst, sitter en 6 å 10 års gosse, bak til. Karlarne ride på en eländig klöf-sadel af träd utan fleg-böglar, med piskan under armen. Om som-marn hafwa de 1 eller par grisar i följe med sig, som löper efter dem, som en hund efter wägen. Stora hundar hafwa ock någre med sig. De följas ut i et sällskap ofta til 20. några

21 några personer, män, hustrur och barn. De hålla
sigtu mera häls up i landet och göra wälsam-
ma besök hos enstrakade bönder i skogsbyarne.
Om, till exempel, ett brödsfett wore up under
lakel, laga de allt för sig, utan läf, och ho förs-
säga åt dem något? De gässa ofta jä, i fetti-
ga gårdar, at bonden bliv utan föda. De äro så
försichtige Hushållare, at de ej äta up allt på
en gång. En fattig bonde berättade mig, at i
denna winter war hos honom öfver natten
et par tie Tattlare, hvilka då de boro in fina
fäcker, märktes hafwa flere fäcker matwa-
ror, såsom bröd, kött och fläsk i förråd,
jä at bonden trodde dem alle nog hafwa kun-
nat lefwä därmed öfver en månad. Bonden,
som knappast har sämp-bröd, förtrot i syn-
nerhet det, at Han säg Tattlarena gifwa
åt sina hästar mjölbrička af rent rågmjöl.

Deras lefnad och näring är, at wandra om-
kring, liuga, bedraga, se i hand och språ, stjåla
räffa och fröfwa.

Tattlarn, som känner häfs och älskar hästar
byter ofta hästar. De säga sielf; at det är
Tattlarns äker. Ty då han byter häfs, skalle
han nödwändigt hafwa emellan, chura hans
häfs wore jämre. Imellan - bytes gäfwor be-
gåra de sielfwe, antingen pengar eller mat-
wahrer, eller et fäs, eller en awera, fäldet
eller klådes perfwlar eller Tobak. m. m.

På markna

på marknaderne i Lovisa, Sawasschuuy,
åbo, och i synnerhet Nädendahl, där ock mon-
ga sig nedfätt och njuta Borgarett, jä at
den sidspämnda är just en Tattlarfäs, insin-
nada sig, at byta hästar och til at fläsk; hvar
före en wiss heroisk Biskopinna sesse alltid
ut til Nädendahl at roa sig, at Tattlare
nas buller. För 2. år sedan sesse en förnäm
Tattlare med Des fru allt på 6. mil till när
til Uhleåborgs fäs, ifrån Nädendahl, at
afhämta des föd 10. år sedan hos en bon-
de i förwahr fatle kläder, som wore en
fidentyggs robe, kassa, och rätt goda fäng-
kläder. i Ilmola socken i öfwerbotn
äro ock prändigt wisande Tattlare, utom
dem som i Finland äro wid wärfwa Rege-
menten, och antagne til Saltpeckerfinderie;
hvilka dock af sina Herrar Capitainer
och Directeurer få föd långa permisso-
ner, pass och fri bres, som tjénar dem
til skygd, at sielfs wäldigt fara landet om-
kring, den fattiga allmogén til tunga och skada.

Allis leer man Tattlar hoopen för 8. 16.
ökil med nya swarta afkomlingar; men inge-
stades hörs at någon Tattlare blifwit wigd.
De hålla trolofning och bröllop kort om gods,
utan twiswel under wepan. De troos hafwa
på en gång flere hustrur; emedan En karl
har

23 har ofta flere yngre och äldre i följe med sig.
Deras barn triffas avall; De plåga, då de
äro än helt späda 3 ä 6 weckor gamla, doppa
eller fäncka dem hel och hållna neder i kallt watten
i någon fää eller källa. D. Tiffot i sin Bok
om hälshans bevarande förefår ät franska
fruntimmer det samia möjeng, såsom befordran
de en god hälfa och fradiga lemningar.

Deras barn nämna de med de i Tyfkland och
utomlands brukliga namn, såsom Otlo, Rein
holt, Renata, Helga - - - etc.

Tattlare lefwa länge; ty man träffar Jub
lar med långa skägg, och gråhåriga til 70 ä 80
års gamla, lika så seer man utlefwa de Tat
lar gummor. Men hwart de göra af med Des
sa fina gamla fäder och mödrar, äro obegri
peligil; ty i kirkjord komma de sållan. De
målle sielfwa på Chinesiskt wijs göra af med
de gamla, sedan de tröttna at lefwa och de yng
re ledfna, at släpa dem med sig. Det berättas,
at en Tattlare en gång skal hafwa fänkt neder
en gammal karing under isen genom et waak,
med dessa ord: Far nu til din himmelska fader,
gifwandes henne med i följe en liten Tobaks
rulla. Nog är det wijs, at sållan hör man af
deras begrafning. Dock hafwa wi för 10. år
sedan haft et exempel därpå, at Tattlare anställt
graföke, och låtit sit lik begrafwas i kirkjord
med ordentlig processjon och lykpredikan; hur
af personalierna wore de curiösa för att äga.

Den cere

Den ceremoniella ähran hände en så kallad öfver - 24
Tattlare eller Tattlar Capitain. Han hade ock 4 fina yng
re ährwerkeligen tjent wid guardet. Hans namn war Oh
lo Reinholdt.

Tattlarena hafwa föga eller ingen kundskap S. 17.
i Religions saker. man har anställt alfvarsam för
hör med en och annan; men aldrig har man fått minsta
besked af dem. Dock låta de sina barn dopas. Gud
och Christum nämna de ock ofta i sit tahl.
De kunna icke ens läsa i Bok. Någon, som ofta
råkade ut för Präster kan ärodeligen fader war u
tan tils. De komma aldrig i någon kyrka.
Det är därför ej under, om de ej äga någon Mo
ral och Dygdelära. De förfalla nödwändigt
i sådana grofwa ytteligheter och laster, som för
ut om dem nämnt är.

Om Deras språk skola vi nedan före handla.
De wela ej gärna lära det ät någon. De kun. S. 18.
na eljest här i landet 3. språk; Swenska,
Finska och sit eget Tung smahl. De haf
wa på sit språk sielf komponerade wijsor el
ler sånger, som hafwa måst en ton, mycket liknan
de den Ryska. På sina resor, och eljest då de un
der dryckenskap äro rätt lustige siunga de des
sa fina Ariar, samt dansa Tattlar-Dansen,
Björn- och hare-Dansen, som seer rätt löj
lig ut. Den förra på händer och fötter tillika
eller synfota, undet et slags mumlande, och den
sednare med nedbögd knä i en sittande
ställning, under et slags sjunkande med ett
finger i munnen. Om de hafwa rim i des
sa sånger, eller ej, det kan ej sägas, än mindre
hur

huru artige och quicke poetiske infällende
hafva; Ty ingen kan i hast fatta och uttolka de
ras språk. Om de bruka Troll-Kunor och läsnin-
gar, som Norrfinnarne, är obekant; men det är
wijs, at de fara med mycken wid skeppelse, och
håla, sig wela Trolla, den eller dem, som försed
sig på något sätt emot dem.

b. 19.

At detta folket har ej gods i sinnet, det kan
bland annat aflagas af följande. En Tattare
war för 14. år sedan hos en Apothekare och
begärde få köpa sig något lädant Amuletum,
som skulle göra honom frisk och ofwervin-
nerlig, så at ingen, fast ehuru många de woro
kunde winna honom, eller få gripa honom.
Han hade fallit på knä, och lät mycket Agud-
agtigt, och sagt, at han nu affwärit sig all
förfyn för Gud och menniskor, och wille höra
Him til. Apothekaren, som war i en rum med
honom blef förkräkt ofwer et lädant lath.
lofwade dock honom dagen därpå något lädant
han begärde. m. m.

b. 20.

Ehuru detta släktet ej kan skrifa, ei-
heller hafva någon påsgång; så weta de
dock, ehuru widt kringförd i landsorter-
ne, af allt hwad som passerar, i synnerhet
i måhl, som rör deras eget fälskap. Til
det §. 17. nämnde graföblet samla sig til
flere 100. Tattare ifrån Sawisa, Carelen
Sawoland, Torneå, Finland och Österbotten
innan 14. dagar. De mätte hafva en hem-
lig påsgång fins emellan; och kunde i det
affeen

affeen, wara färlige, för Samhället, om
de wille sammangåda sig, så de kunde up-
läda af sitt folk flere regementen. Och
ho wet deras antahl; ty såsom obefändige
fås de aldrig i mantals längderne.
Eljest i ägt Laga de den försigtighets
regla fins emellan; at de, likasom dela
landet fin emellan, så at wissa fara
öfverut, et annat partil Norr, et annat
öfver Söder ut; och så växla om, på det
de må wara okände, och at de ej alla må-
te wara en lantort til för mycken kän-
ning, och sielfwa råka ut för bris på fö-
da och Bränselbetjente.

At detta, och deras ofrige Gudlösa lef- §. 21.
werne finnes, huru nådigt det wore, at
detta om Religion och goda seder såkun-
nige folket mätte med allt alfwars til-
håll, at sätta sig neder på wijs ställe,
på det de mätte kunna såsom Lap-
parne och andre Hedningar omvändas
til Chrissendom och underrifas i Religion
fäker. Wårkan däraf blefve den, at de
se blefve nyttige arbetare, så de nu sky-
fe för alt arbete, ledigare och dygdigare lemman
i samhället, som nu måste likwäl höja
dem til sin frada. Deras barn skulle
älmingsone blifwa bättre och Tamare än
deras förfäder. Den allmenna fäkerhe-
ten blefve wijsare, och den fattige Landman,

som

som eljest nog har öfverlopp af Figgare blef
ne bespredad och fick behålla sitt med swett och
möda förwärfuade goda.

af Solins
Sw. hist.
sid. 272.
161, 162.

af historien är bekant, at Finnarne
så länge de woro hedningar, woro de wille
och rofagtige, försuade och härjade ofta
de Swerska ständer, som gaf anledning
åt K. Erik IX eller den Helige midt i 12de se-
culo och K. Erik XI. eller Hin Lappe midt i 13de se-
culo, at skicka sin Swäger Birger Järsl af Bjelbo
at lukka Finnarne; och sedan de blefwo
til Christendom omvändne, fäst det utskred-
de med eld och swärd öfvergåfw de sitt för-
ra försuande och blefwo språk färdiga.
Tallarena äro ju menniskior, om hwileka,
om de blifwa underwisade, man har at hop-
pas det samma.

§ 22.

Nu, til Tatteriska språket.
At de Nationer, som bo i Östra delen af Europa
och i Norden, äro alla af Schytsk härkomst,
så många som af dem räknas til det stora
Schylien, eller de Gamlas Germania magna, det
hafwa flere lärde Häfda Teknare med flere
skäl bewist; men ibland andra, af deras språks
likhet. [1]. Utom Joh. Sainowics, Ungar-
Demon

1. / Ol. v. Dalins Sw. Rik. hist. 1. sta Tomten.

J. Prof. Magr. Joh. Bilmarks Diff. de Holm-
gardia, hwadest handlas om Scythier, Sarmater,
Slaver, Moscher och Ryssar.

Demonstratio Idioma Ungarorum & Lapporum
idem esse, edit. Hafnia 1770. Har Olaf Rudbeck
Sonen, redan 1717. i sin Specimen Usus Lingua
Gothica & Analogia Lingua Gothica, cum Si-
nica nec non Finnonica cum Ungarica
tydeligen ådaga lagt denna likhet dessa språk
emellan. Id, Ol. Rudbeck i sin Atlantica
part. 1. p. 81. har gått så långt, at han har
welat bewisa Finska språket wara en
moder för flera, såsom Lappiska, Estiska,
Bjarmiska och Slawoniska, hwilken tidst-
nämnde skall öfver efter flere lärds me-
ning wara et fram-språk för Moskowitzka,
Polska, Ungerska, Böhmiska och Moldawi-
ska s.m. / Men icke Tatteriska kunde
få igen ibland endera af Dessa? Til Hjelp-
reda, utom de redan nämnde Auctorer, kunde
ock Hr. Cancellie Rådets ihres Glossarium
Swiogothicum Ljena. Büsching s. n. / wij
far oss Tatteriska språket eller de Ciganers tun-
gämåls släktskap med Ungerska, Finska, Walachiska
och Slawiska, samt Italienska. Han säger oss, at
Ungerska språket är af Scythisk härkomst i nära
förwandtskap med Finskan och har en dialect.
Walachi-

m. / J. Dan. Juslenii Diffus. Abba Velus
& Nova. edit. Abo 1700. Abo Tidning för år
1772. pag. 154.

n. / Büschings Geographie eller Neue Erd Beschrei-
bung sid. 1073. - 1086.

at Ascheremisternes språk skal wara i släktskap med
Finskan bewisar Prof. Müllers Sammlung Russischer Ge-
schichte 3te Bandet. Sw. Mercur. 1761. s. 602.

29 Walachiska språket är befrindat med Italienska och upkommit af en blänning af Latin och Sclawoniska.

Ziganernes eller Tattarenas språk i Ungern är sammansatt af Walachiska, Slawiska, Ungerska och andra Nationers förärfwade ord. Jag skal snart wissa, at äfwen som Tattarena i Ungern blanda in Ungerska, äfwen så blanda de här, Finska och Svenska ord, som tydeligen igenkännas. Nu är wäl af Sclawonic bewijst, at Finskan och Ungerskan jämte Lappskan, komma öfwerens, ja, Büsching och Mülle, bewijsa, at de Zichemiers, Tschuwafchers och Wolciakernes språk i Nord öfsliga delen af Asien, äger mycken likhet med Finskan, hwarmed den är alltså i några släktskap; och såsom dessa folkslag föra de gamla Nomaders och Hamaroliters lefnadsfätt, i det de ej länge tyka om en ord, rifwa ner sina huus och flytta bort på en annan; så är sannolikt at Ziguanerne, som äfwen wancka af och an, äro af gamla släkte, till sig förka i riket; hwar förre och deras språk såsom et Sythiskt kan wara i släktskap med Finskan, hwaraf flere ord träffas i det Tatterska. Jag jag och kunde bewijsa at flere Finska ord finnas i det Svenska språket, som till radical bokstäfuer, ljud och betydelse, äro i bägge språken, af lika halt; och således har Finskan varit det första språk i värld rike, förän Oden inkom och införde et nytt språk. i ungerskan heter Tawar, nu kunn, på Finska och Tatterska äfwen så, Tawara. Magister Taverni corum är Hungarice, nu Okutmasz. En widlyftigare jämförelse dessa språken emellan, skall jag rätt nu, här nedan före, upfatta.

Büsching l. c.
sid. 1086.

För än man kan med någon wisshet säga, om Tatterska eller Ziguanernes språk är et sjelfbeständigt språk eller i hoop fliktadt af flere andra Länders, huari, och hwarigenom Dessa landsfrykare wisstads och rest, behöfwer man en wacker samling på ord och meningar, af alla partes orationis, så at man skulle see, huru de wille arta sig i flexionerne under declinerande och conjugerande. Nu emedderid märkes det tydeligen, at et Nomen substantivum skiljes till Genus endast genom en affix eller förefatt bokstav. t. ex. Offhaw, puer, nu godn. iffhaw, puella. nu flickan. så at för masculinum genus sättes O. och för fæmininum i. e. gr. Orommi, vir, nu Dursl, Orommi. fæmina, nu ywinnu. Eljest är detta Ziguanernes språk så wangelaktigt och så kånbart utblandadt med andra språk, at jag med skäl tror det passa sig på detta språk, som Baron Hollberg angif om Engelskan, at Raggen engång samla för om Engelskan, at Raggen engång samla de alla språk i en stor kittel at kokas, hwar af han utskummade det Engelska. Et sådant af Ungerska, Ryska, Tyska, italienska, Walachiska och Svenska utskummat språk synes det Tatterska af Ziguanernes språk wara. jag wil anförta en jämförelse endast emellan några ord: iagg, ad sed på Tatterska, ioagne på Ungerska, Ogne på Ryska. Taffla, at bord Taffel på Tyska och Svenska. Grytler l. grytla, en gryt. Omas, djött Masla, på Ryska.

Obenkkus

Tatterska.	Ryska.	Ungerska.	Finska.	Tyska.	Latin.	Svenska.	Gränska.
Oberkkus		Penkki Banck.				band.	
Oschamin					scammum		
Ogooni		Koni			sl. fäst.		
Guraani korowa					in Roo		
Kalvus kelonck				kalb.	in Kulf.		
Obakro Baranov					län.		
Slitte Sani				iglitka	slatta.		
Osfawurik wofe		Sawiricka			ridja i finnar sångm.		
Oglafi okna		klafi. yglub			yglub.		
Kesba ihifba					in fignm.		
O Tanforis Taner					in baldrid.		
Osfiharo				Oljndal	ut fawt.		
i okra				uider. ager.	uider.		
piero				pres	fos.		
Naii, på danska Näil.		nagel			nagel		
oklifi kliutz				Clavis.	nädel		
Rukkus					Spinnväd.		
Korvos		Korwa			örk.		
Befmo, Janee Bismare					Wafman		
O Dives					Dies. dag.		
Pannu, wadar.	Wata Wedin	Owi			dörr.		
i pussia		pyssy			bombard		
Epypa Trutko		pyxis			bysen.		
i Wulla		pyppu			pyssu.		
Ograi prastela Kiska.		Willa wolla vellus.			ull.		

Ograi prastela Kiska. d.ä. hästen löper qwikt. ordet Kiska, brukas ofta af gemene man, eller Svenska bönder i Östherbolen, och betyder så mycket, som fara fort, löpa snällt; det säges äfven om fartgg och båtar, som gå under segel: Nu Kiska de af.

Nutta, är Tatterska, på Svenska, tröja, jacka. man höre; 32
sahan, at wära bönder äfven säga: Jag länker Lega
gamla Nuttan min på mig. o. f. w.

af föregående Parallellisme sees, at Figueu-
nerne låna ord, nu af det ena, nu af det andra
språket. Tid och Språk-kunnighet fordrades, at utledda
de Tatterska ordens derivation och samord, som säkert
finnas i andra nationers språk; ty på det de mätte
förwilla ^{rätta} tändet bort, så hafwa de latt sig Oel-
ter i, masculini & foeminini generis affigum fömit.
til ex, i ordet, i okra, som är svenskt eller äker.
Desse föregående Tatterska ord äro tydeligen til sin ori-
gie eller första derivation dels Svenska, dels Latin-
ska, dels Gränska. Spinnaba, spinna. Spinn nah-
gise. Spinn seiligt. Sofwila. Jag ems /oswit
Chammal fouwa, Jag wil sofwu. gulfwa
zolf. api kulwapin joh, han ud på gulfvotradan.
De ma, ja mig. Dianasti Dofhes. Kan du
nippa a graca voce duvasa. Dianate drabaves
Kan du läsa. Dianate drabawa, Jag kan läsa.
Dives dag a latina voce, dies. Kiska Dives goddag.

Ehuru man ej kan fatta och så alltid 25.
så lätt den rätta pronunciation af Tattersens
mun, som är nog wälfkig och fibulerar grufse-
ligen då han skal tala; så har jag dock anled-
ning, at tro, det detta språk, såsom alla an-
dra har sina Dialecter, som sees af föl-
jande ord, som ej lyda lika, med de förra.
Ogooni, Grai, in fäst. In säga äfven Krai.
paru grai. fennie waichla hevoska. Ljla fäst.
Kakli, in seida. man efter en annan dialect Osfihaw.
Romma, Okommi, vir, in mun. iromi, hnsröd.

pierro, fot, tyke, kama af pied, af itali-
enskan.

Mosihero, en frust. Fenice Sappi, Ruthenice
poppe; af Turkijska, Mosiheer-
Barorai, Ros Gvora, Maan herra fennice
Lundgöfvinga, af ordet Baron.

BiLa mas, ut vott, fennice lyö lihaa.

af Finniska, BiLa.
Cha, Cha, biLa mas. i detta exempel
och ChaChaa endast en particula præposi-
tiva eller expletiva, som Rysarne och
våra Carelska Finnar hafva alltid i början
af war mening, såsom et expletivum
quid, likasom i Swenskan somlige
bruka; de had, de had.
gå till exempel. säga Finnarne i Olonitz
Caa, onko rikkia myyã? de Gud, Gnr
ni Transfront till Dulw? & sic in cæteris.

S. 26.

Sjel fura Nomina Numeralia
Eller Dessas Räkne ord och sätt at räkna
våres språket nära förbindtskap med
italienska och Walachiska. Ty, Jek 1.
Dui, 2. Tri 3. fta 4. pantsch 5. forsan 6.
pivra. Sou 6. Ennia 7. Ochtafir 8. Des
Jo jek 9. Desfo 10. a decem. jek Desfo 11.
Desfo dui 12. et 6 Dua Dess 20. Apo
Tritto

Tritto Dess jek 21. efter Finnarnas sätt
at räkna yskolmatta, en på hettis lah
tet eller en od tugo. Dui apo Tritto Dess
22. Trinno apo Tritto Dess 23. Offihel Tu-
lu grusja 100. &c.

Nu några exempel på Nomina S. 27.
substantiva i Fatteriskan, hvaraf vi
få anledning, at döma om detta språks
art och dialect.

Lagg. red.

Tchicli l. Tcheli, kottad.

Pipa, pippa. Epipa l. i pipa.

Louwo. flanzar.

Tiali, en kv.

Cholloh en bränning.

Ollin, bod. Drap ollin, lutt bod.

Oschëru. grifvint.

Tjak. öga.

Odaan, ländar.

itcschibi, länka.

Ochorvi öron. okaan öron. ab 2ksw.

Obahl gån. Owaft, hand.

Ossi girsla.

Oppappus. Morfas, ibibi mormon.

Oprol, Dros ipheen öfstr.

Ordi Gvora. i ruani Lvd

- Dui orai 2. Gvora.

Orasihel en frust.

- Mosihero, en lundman.

kan.

35 Kangari, Rõnda.
 Omui, minn.
 Onaw, minn.
 Romm, vii an Earl. Orommi. Orankka.
 no Romm, vaudet Earl. Kalo Romm
 vaudet Earl.
 Sikkiovesu. Läävi, datus.
 Tiniiti Kutschib. Lin bu lüngomäent.
 Communis. Mannikja.
 O Särvel, Guds, eller Onovigodot, guds
 Natus Deus. Onovigodot Te haf-
 deldut. Guds vail signa dig l. Särvel Te
 hafdeldut. Guds vail signa dig.
 O Bäng. Vinsvål, hinc succorum Dän-
 gäl, an eljinnant.
 Oboliba, firminne.
 Abängepe derivatur à Bäng, Galsvorta,
 vinsvål tilgäue. Are bänge
 Jse zä i Galsvorta.
 Kirikli, fagel. l. i kirklih.
 Siladoini, an drumla, hirundo.
 Ofap an oom, Sappem, in plur. oomur.
 Kapalofia, an gada.
 Chammes dal. Beda pjanos dora dora

§ 28. Adjectiva, då de compareras, i dattur da
 Swartas språk, likna mycket Gräkiskari i
 ändelsen. men det har jag märkt, at Super-
 lativum gradum kunna de ej ut säga,
 utan

utan genom comparativum, och det genom 36
 circum locution aldeles efter Öfverländ-
 ska wiffet, dådan de äro hemma, som jag
 tillräckeligen bewijst afwan före och skal
 än ädaga lägga, af Sielfwa Språkets
 beskaffenhet. Exempla Comparatio-
 nis äro följande.

Baari. Pos in positivo gradu.
 Baarider, Rörer, in comparativo.
 Baaridera Ro Dewel. Jennie: ifompi
 Taiwaas kuin maan päällä. h. e. den
 högsta Guden. Obaariderom
 Kerra wilika. Pos Earl. Jennie
 ipse Tigrinus verit. Suuri mjes kankia
 pitkä ja hoikka.

Irregulariter compareras, jä som i al-
 la andra språk:

Chisko. god, Jedider, bättre. men i Super-
 lativo Jedider so fint telo boliba
 Guds, som ind ändes firminant.

Positiv. Olansto Romm - lång Earl.
 Comparat. Olanlider. längre.
 Superlat. Lansider ari jouka, längst i allat
 Guds,

Barwalo, Röd, Barwalider, rödare.
 M. in superlativo. Barwalideri lengs hoo.
 po. som ind rödast af allt Guds, i
 alla sinu Cumvater.

Verba

- 37
 §. 29. Verba i Tatterska språket lyckas endast
 äga 2 ne Tempora, praesens och praeteritum,
 som är et medium i lydelsen græca inbolis.
 1. ex. Må Drapawawa, lego, Jag läsa.
 Må Drapadommas, Jag har läst.
 2. perf. praes. Tu Drapawela. du läsa.
 3. — — — — — So Drapawela Gunn läsa.
 Plur. 1. perf. Ame Drapawela. vi läsa.
 2. Tu me Drapawena. du läsa.
 3. Fool Drapawena. du läsa.
 Må chawa. Jag vill, fullt på ridan ut
 in praeter. må Chajemmas. ede Jag har utit.
 i fullt för Futurum, händes in
 verbum auxiliare, volo, jag vill. e. gr. me
 chammatch Chaw. d. a. jag vill utit.
 in imperativo: Jähchah. ede, ut.
 Sofwiba, Jag har sofit. in futur. Cham.
 mat Souwua. Jag vill sofva.
 Futurum vid praesens är eljest lika, såsom i
 Prastawa, Jag läsa. må prastawa. Jag har
 läst. må prastadommas. Jag har läst. det
 praeteritum.
 1. perf. må saawa. Jag har utit. video.
 2. — Tu saasa. du har utit. rides.
 3. — — — — — Fool saala. Gunn har utit. ridet.

in plus

- in plurali.
 1. ame saasa - vi har utit. ridemur.
 2. Tume saasa - du har utit. ridetis.
 3. Fool saala. du har utit. ridet.
 Praeter. me Sanjommas. Jag har utit.
 Tasewawa. 1. perf. praes. Jag har utit. ridemur.
 Tasfo Tut. imperat. sing. ridetis.
 2. Tulus. Tasewamma. Jag har utit. ridemur.
 Anjewamma. Jag har utit. ridemur.
 Louwowa. Jag har utit. Louwola. Jshaw.
 hussut. gräta. So Louwesa, gräta.
 Louwola. Jag har utit.
 Dedofihen. Jag har utit.
 Kosfawa. Jag har utit. Kosfom.
 1. Kosjemmas, Jag har utit. Kosfom.
 ridemur.
 Ochas dalele. Jag har utit.
 Här af följer och kan sees, at verba in praeter.
 Jendi lyckas på wawa och praeterit. på
 dommas eller mas. futurum måst
 lida med praesens, eller utfägas genom
 chammal, volo, Jag vill.
 Hurudan Syntaxis Lingua Tigarica' ad, §. 30.
 Sees af följande exempel:
 Adjectivum i substantivum: Tinot.
 Jshaw. ut lita barn. Tikkino lita.
 Oshaw, pilla barn. Jshaw. pilla barn.
 170

39 Ty, O, är nola masculini generis och I foeminini.
 jä är til exempel Oboliba finmme mas-
 culini, ijak öga, foeminini.
 Hasdonikkies Tshawes. Låg bort barnet.
 Demma parlowettshi tihyoli, ja niig fad l. bjt-
 vort lobad.
 A ko maru. Ja fad fad dñ bñd.
 pariki babiles. Luid kal ni fm.
 Låar ma wast. Låg i min fad.
 stillar må wast. Låg i min fad fad.
 må dianawa. Fag Lån.
 må dianat akrawan. Fag Lån lalm bñf.
 må dianat drabawan. Fag Lån lalm.
 Dui orai. Lån garran.
 Dee dee a po nui, seå fad min.
 Kurre gres oraklov. Långgöddan lalm fad.
 Farbusih lala? Lån fad.
 Orankkano Romm. vad av Karl.
 Kalo Romm. Vad av Karl.
 Kalinig Tshib. Vad av Långamål.
 Othaan. vagn. Kaling othaan, Fattar vagn
 eller av Othaan vagn.
 Dia cha. yå ut må.
 Oke, dy. chalalo fad fad.
 tshawa awa kaari, gosa dom fad.
 purhi rommi, en gammal Lång.
 puri, puri puri, en gammal, gammal man.
 ochaben sin are ja cha. man i fad.
 yå in ut må. Awa kaari, Rom fad.
 Awa

40
 Awa ba närider. Rom nån man.
 mo Dad hi molo. uin Lån fad ut fad.
 molo fin. Fag dñ. Aschapre fag fad.
 så Te aschawappre. Fag fag fad. et.

af föregående Ord-samling och Phra. S. 31.
 Teologia Cingarica, kan sentas til detta
 Språkets art. Den samling af Tatter-
 ska ord och phraser, som fag i mina sam-
 lingar äger, utom dessa anförda, utwij-
 lar, at språket är högst sammanflä-
 kat, juist som Engelskan.

Läst den Lesea har jag fått erfara,
 at de kallar detta til modersmål
 Roman tshiwu. som utmärker, at de
 äro ifrån Romanien, nära wid Walachiet,
 som är det starkaste Beröys, til deras
 härkomst ifrån Turkiska Gebietet.
 Sedan de lära ut flyttadt wid pass
 1453. hijs at Norden, då Constan-
 tinopel eröfrades af Turkarne: Emellan
 Keyser Carl V. 1530. genom fad näm-
 de Edict [S. 7.] förböd dem wispandet
 innom Tykland: De kommo utan-
 twifwel de genom Ungern och Böh-
 men, hwarföre dessa Riken anfägos
 för deras hemwist, hwadan de skocke-
 Lals

41. Sals utfwärmade: hvilket ord må-
te wara orsaken, at de blifwit kal-
lade Les Böhemiens.

De kalla ook detta sit språk
Kalinig-tshib, d. ä. De Swarkas-
Tungomåhl.

N. 32. Men, at något Österländskt
inflygger sig i det Tatteriska sprä-
ket sees af följande: Chammas
Chiri, en blomma, som verbottenus bety-
der Solens öst. Ty Chammas är Sol-
Chirli öst. Gula blommor kallade Jä.
Tranofski Chamana. blå blommor. d. ä. ef-
ter orden, Tranornes skålla, som de ha på
halsen. Chamaski Beda, små blommor
röda blommor. men efter orden: Solens-
fjernor; som är aldeles Österländskt.
Talefatt. Alla Österlänningar, Perser,
Chinesare, Araber och Hebräer hafva
födana omfäp och liknelser lagne
af naturen, i sit tal, i synnerhet
dä de si finna på ord, och kunna
på annat sätt uttrycka sin mening;
som sees af Talefatt. i Salomon
Höga wisa, Dawids Hellsare,

Den

Den Indianiske Philosophen och Persi- 42
anske Tablerne, som wi äga öfversat-
te på Swenska. /0/ Detta, med hwad
förut sagt är, öfversätter mig, om Tat-
tarenas härkomst ifrån Afien.

ett Bewijs på Tattarenas här- S. 33.
komst ifrån Afien är ook, at To-
rakkornd, [Blatta lucifuga.] i de
Linnéi Typema naturi, kommit
in i Finland, til Sawolane
och Norra delen af Österbotten
genom och med Tattarena, som
dem än fortplanter. Nu wet
man, at dessa insekter äro Asia-
tiska: ifrån China kommo de
med skepp til Stockholm, som sees
af Stockholms weckoblad för år 1754.
ett stögt och svart flägle jäsom
jelfwa Tattarena. Jfr S. 8. ofwänföre.

/0/ Den Wisa Indianens Pilpays Sedo-Sa-
gor eller Konunga Spegel. tryckt 1762.
i Stockholm.

6. 74: ⁴³ At Tattlarenna äga Botanisk och Medicinsk
Kundskap; Därtill fluter jag af Leras
egna namn på örter. Af en Tattlare
leck jag weta, at Valeriana's rhos
brukas af dem til Ögon-watn.

Vogel i sin materia Medica tilskrif-
wer Valeriana vim ophtalmicam.
De nämna hwar förskilt ört-jort på
deras egit språk. Campanula, kalla
de som wi, katt-keorkor. o. f. w.
Trolldom och wisfkeppelse färu de
mycket med och agera stora Docto-
rer: i synnerhet känna de häst-sju-
kor. De hafwa fina Angeltokker
såsom Grönländare och Norr-fin-
marne, dem de anlita om lifelp.

Men, at Djeswulen och Tattlarenna
äga inbördes connoissance, bewijfar
följande historie och Kländelge, som
åhr 1764. passerade i Pedersöre Låken
i Österbotten. Åhr 1764. och i början
af 1765. passerade Ett spöke wid Alljärst
wi Capelle på Saucko Hemman,

som

44
som lees af Magr Hans H. H. Spegrens
Disputation om pedersöre /p./ i den
gården kom en Tattlare i uhrwä-
der Lil. Natten: Då han lade
sig til hvila, begynte Spöket
lugga och draga honom från hä-
ret kring golfwet: De andre, eller
gårds folket, som lågo i rummet län-
nade Spöket den natten sed. Tatta-
ren steg med mjeken i fwer up och
började slå och slå efter Spöket
med sin långa piska; men fick än-
dock ingen ro: Han bläste därför
up eld

/p./ Andra eller historiska Delen, öfwer Pedersö-
re utgifwen och ventilerad i Åbo d. 19. martii
1766. sid. 90. not. c. Den som nekar Troll-
och Trolldom, samt onda andars spökan-
de, Han nekar Djeswulens wärkningar
och kan lätteligen neka bort Gud. Jfr. Pont.
Zelii Høire Theologie art. de Angelis.
Det Andra Budet i vår Cateches med Luthe-
ri förklaring, at wi ej skole bruka Trolldom,
hörer Lil. Wära, med ed beswurna Symboliska
böcker; Den Heliga skrift nämner Troll
och

45
up eld, klädde på sig, och spände sin
häst före, samt i värsta öhrväder
begaf sig på till måls väg at resa med
hustru och barn, då han kör efter
yttersta lifvet; men spöket syntes
efter honom åkande i en Curslåda,
som följde honom allt till den gård
dit han kom. Spöket warden nat-
ten bort ifrån sin wanliga gård,
där de hade ro, så länge han war at
convojera Tattarn. Detta kan bekräftas
af flere än lefwande sanfärdige wännen
Där på orten

och Troldom, jäsom en i ädre och sedna-
re Lyder känd sak: En Synd, härkomman
de af Öhrnes som utseuter otvifvelagt
ligt ifrån himeln. Stor åtskillnad är ock
emellan wid skeppelse och Troldom, hvil-
ka i våra Läder blandas. De som ej tro
Spöken och Troll existera, behagade jämföra
följande Skriftens rum, som alla Orthodoxi
här till dags förstått efter bokstafruen.
Exod. 7: v. 11. G: 1: 7, 18. 1 Sam. 28: v. 7. Jg. Deut. 18: 10, 11. Act. 8: v. 9.
11, 22. 24. Act. 13: v. 8, 10. Galat. 5: 20, 21. Apocal. 21: v. 3. 22:
v. 17. Troldoms- synden utöwas genom Lifswalens
värkan otroligen än i dag, ehuru våra lärda
och flakiser i vårt så kallade högt uplysta Tidskrift
det ej skulle tro existera: men huru skulle
de Gud låtit utöka denna synd och bestraf den?

Detta manuskript vil auctor återfå, i hån-
delse denna skrift af Kongl. Witterhets
academien ej anses för värdigt at vinna
priset eller accessit.

Utgivare Kungl. Vitterhets Historie och
Antikvitets Akademien

Box 5622, SE-114 86 Stockholm

www.vitterhetsakademien.se

© 2019 KVHAA, Stockholm, Sverige

ISBN 978-91-88763-12-9

Grafisk form Lars Fuhre

Tryck Göteborgstryckeriet, Mölndal 2019

Distribution eddy.se ab

Box 1310, SE-621 24 Visby

vitterhetsakad.bokorder.se

Kungl. KUNGL. VITTERHETS HISTORIE
OCH ANTIKVITETS AKADEMIE
Vitterhetsakademien